

УДК 378:141:371.134(043.3):355
DOI: 10.24144/2524-0609.2019.45.213-216

Тушко Клавдія Юрївна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна

kltushko@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7684-5622>

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНОСТІ ЗДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Анотація. У запропонованій статті автор намагається розкрити актуальність та сутність діагностичної системи визначення рівня сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. Задля отримання достовірних та надійних результатів проблеми діагностики сформованості здатності до професійної взаємодії, автором проаналізовано педагогічну та психологічну наукову літературу щодо питань професійної освіти, підготовки фахівців військових та правоохоронних формувань, моніторингу педагогічних явищ та процесів, прояву професійної взаємодії у різних сферах життя. Розкрито зміст дефініцій «діагностика», «критерій», «показник». З метою якісного аналізу представленої проблеми автор використовував такі методи дослідження: узагальнення та систематизація інформації; логічні процедури аналізу, синтезу та порівняння щодо визначення змісту понять та категорій; контент-аналіз наукових праць (дисертацій, монографій, публікацій тощо). В результаті узагальненого аналізу виокремлено теоретичну складову діагностики (критерії) зазначеної здатності: когнітивно-інформаційний (сукупність знань щодо реалізації професійної взаємодії), операційний (система умінь та навичок щодо здійснення професійної взаємодії майбутніми офіцерами-прикордонниками), рефлексивно-особистісний (здатність до самоаналізу та самоосвіти, а також комплекс особистісних якостей майбутніх офіцерів-прикордонників), ціннісний (пріоритетні інтереси, потреби та мотиви щодо реалізації професійної взаємодії), а також практичну (показники) – конкретний прояв цих критеріїв. Враховуючи зазначені критерії та показники, автор обґрунтував відповідні рівні, як глибину прояву конкретних критеріїв та показників: високий, середній, низький. Основним результатом дослідження є створення діагностичної системи сформованості здатності до професійної взаємодії, що є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців прикордонного відомства.

Ключові слова: професійна взаємодія; здатність; критерії; показники; рівні.

Вступ. Соціальна система представлена різними елементами: особистістю, спільнотою, інститутами та організаціями, процесами та взаємодіями. Правоохоронні державні інститути влади в ієрархії суспільства, до прикладу Державна прикордонна служба України, є соціальним інститутом, тобто таким утворенням, що впливає на нормальне функціонування українського суспільства. Слід зазначити, що майже усі фундаментальні суспільні складові переживають маргінальний стан. Українське прикордонне відомство зобов'язане виконувати важливі функції внутрі- та міждержавного масштабу, а тому її фахівці повинні мати високий рівень компетентності та професіоналізму. Останнє міркування у нинішній системі вищої освіти є першочерговим: забезпечує зміст якісної фахової підготовки майбутніх фахівців будь-якої сфери. Вирішення такої проблеми вимагає забезпечення оптимального рівня здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремий інтерес для аналізу представленої проблеми становлять наукові доробки у галузі професійної освіти (оскільки підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників належить до такого різновиду освіти), таких вчених як С.Гончаренко, В.Луговий, М.Махмуров, Н.Ничкало. На особливу увагу у представленій статті заслуговують праці науковців, які вивчали різні аспекти підготовки військових фахівців, а саме С.Білянець проектував методичну систему формування професійної компетентності, що містила діагностичний компонент; О. Діденко присвятив дослідження питання здатності (дефініція «здатність» є однією з ключових у нашій публікації) до професійної творчості; О.Торічний формував військово-спеціальну компетентність офіцерів-прикордонників. Автором військово-педагогічних досліджень у вітчизняній пе-

дагогіці є В.Ягупов, що також є цінними. Оскільки у питання взаємодії чимало вчених виокремлюють комунікативний елемент, тому нами проаналізовано праці у галузі вивчення комунікативної та конфліктологічної компетентності, які належить І.Васильєву та О.Софрону. Визначенням психолого-педагогічних умов і факторів результативного формування і розвитку професійної культури фахівців, що також є складовою професійної взаємодії, яку ми вивчаємо (М.Кузьм'яков).

Метою статті є аналіз діагностичної системи визначення рівня сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. **Завдання дослідження:** розкрити сутність діагностичної системи визначення рівня сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; конкретизація критеріїв (теоретичної сутності) та показників (емпіричної сутності) сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії; розкриття характеристики рівнів сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Методи дослідження: пошуково-бібліографічний (для систематизації та впорядкування джерельної основи; системний та предметний аналіз (для уточнення змісту науково-педагогічних понять та категорій відповідно до проблеми дослідження); аналіз стану проблеми формування здатності до професійної взаємодії в майбутніх офіцерів-прикордонників; аналіз наукової та методичної літератури, словниково-довідникової літератури; порівняння визначень понять «критерій», «показник», «рівень».

Виклад основного матеріалу. Визначення стану сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників щодо здійснення професійної діяльності як результату їх професійної підготовки у вищому

військовому навчальному закладі необхідно проводити за допомогою діагностичної системи, що забезпечить широкий комплекс ознак, які свідчатимуть про стан професійної підготовки курсантів-прикордонників.

Основним завданням діагностики у педагогічній науці є визначення ознак, що відображають якість професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників і дає змогу встановити недоліки і внести корективи у зміст зазначеної підготовки.

Усі діагностичні інструменти є психолого-педагогічними, оскільки дають змогу визначати і соціально-психологічні характеристики індивіда, що також є цінним у проблемі визначення стану сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників щодо здійснення професійної взаємодії.

Формування згаданої вище здатності майбутніх офіцерів прикордонної служби у межах їх професійної підготовки відбувається у вищому військовому навчальному закладі прикордонного відомства, Національній академії Державної прикордонної служби України (надалі – НАДПСУ) згідно змісту спроектованого освітнього процесу. Тому у представленій проблемі виокремлено завдання щодо обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників щодо здійснення професійної взаємодії.

Ретельний аналіз педагогічної наукової літератури засвідчив, що змістом поняття «критерій» є загальною характеристикою, що містить певні елементи. Від логічності визначення критеріїв і показників у педагогічних дослідженнях, залежить рівень достовірності, отриманої інформації.

Вчений О.Киверляг у своїх дослідженнях зазначає, що перенесення педагогічних явищ та об'єктів у емпіричну площину є досить складним процесом (Киверляг, 1980).

Педагогічні критерії, на нашу думку, виступають підставою для визначення чогось, тобто є мірилом. Елементами (складниками) критерію є показники (Фіцула, 2006). Прояв критерію відбувається у показниках, тобто показники є характеристиками критеріїв. Така практика є поширеною та обґрунтованою у педагогічних дослідженнях (Безрукова, 1999).

Враховуючи подане вище, критеріями здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є *когнітивно-інформаційний, операційний, рефлексивно-особистісний, ціннісний*.

Показниками цих критеріїв є характеристики та якості, що свідчатимуть про досягнення курсантів у їх професійній підготовці (Дахін, 2003). Відповідними рівнями є ступінь сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії (Біляковська, 2013).

Розглянемо сутність критеріїв здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Когнітивно-інформаційний критерій передбачає оволодіння системою психолого-педагогічних, соціальних, культурних, професійних та спеціальних знань, що є необхідними майбутнім офіцерам-прикордонникам для реалізації професійної взаємодії; оволодіння відповідним обсягом знань щодо формування спеціальних особистісно-професійних умінь та навичок, необхідними для реалізації професійної взаємодії майбутніми офіцерами-прикордонниками.

Показниками *когнітивно-інформаційного критерію* сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є знання з базових наукових галузей (соціології, політології, етики, педагогіки, філософії, психології, культуроло-

гії, конфліктології); знання щодо побудови комунікативного процесу; знання щодо прийняття управлінських рішень; знання щодо впливу до особистість; знання про форми, методи, засоби та механізми професійної взаємодії тощо.

Операційний критерій передбачає сформованість умінь та володіння навичками опрацювання інформації різного виду та змісту; організації переговорних процесів; організації повсякденної та оперативно-службової діяльності у підрозділах прикордонного відомства; проведення заходів щодо попередження конфліктів; організації узгодженої співпраці з існуючими військовими та правоохоронними формуваннями; налагодження діалогу із місцевим населенням; використовувати комунікаційні технології тощо.

Показниками, тобто емпіричною сутністю *операційного критерію* є наявність підготовки, необхідної для реалізації професійної взаємодії майбутніми офіцерами-прикордонниками; володіння інструментами та механізмами реалізації професійної взаємодії; виявлення проблем у сферах взаємодії професійної діяльності прикордонного відомства; наявність сформованості комплексу особистісних та професійних якостей тощо.

Сутністю (теоретичною) *ціннісного критерію* є система професійних інтересів, мотивів та потреб. В основі цього критерію лежить прагнення досягати високих результатів у професійній діяльності. Усвідомлення значущості професійної взаємодії, важливості мети цієї взаємодії у прикордонній службі, ціннісні орієнтації військовослужбовців-прикордонників також відображають ціннісний критерій здатності реалізувати професійну взаємодію.

Показниками *ціннісного критерію* є наявність у майбутніх офіцерів-прикордонників особистого інтересу та прагнення реалізувати професійну взаємодію, застосовувати отримані знання та вміння на практиці, збільшувати глибину та широту професійних інтересів, емоційної сприйнятності тощо.

Наступним є *рефлексивно-особистісний критерій*. Критерій передбачає сформованість професійно-особистісних значущих якостей та їх вияв у здійсненні професійної взаємодії майбутніми офіцерами-прикордонниками. У змісті критерію варто згадати наявність таких якостей як наполегливість та цілеспрямованість, а також таких якостей як рішучість, ініціативність, самокритичність, самовладання. Важливим елементом є вміння здійснювати самоаналіз.

Показниками *рефлексивно-особистісного критерію* є вияв дисциплінованості, працездатності, сформованість почуттів особистої відповідальності та гуманізму, принципів у професійній діяльності, позитивне сприйняття апробованих інновацій у суспільстві, спостережливість тощо.

Оскільки діагностична система у педагогіці передбачає наявність обґрунтованих рівнів сформованості здатності до професійної взаємодії, то нами виокремлено відповідні три рівні: високий, середній, низький. Зазначена робота була проведена на основі аналізу праць В. Беспалька, який виділяв такі рівні сформованості знань: знання на рівні загального сприйняття та уявлень, орієнтація у набутих знаннях; знання репродуктивного характеру, деталізація знань; професійний рівень знань та навичок (Беспалько, 1990).

Проаналізуємо більш детально зміст рівнів сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

В курсантів *низького рівня* сформовані уявлення про сутність професійної взаємодії, усвідомлюють її важливе значення у професійній діяльності

ті. У майбутнього офіцера-прикордонника з таким рівнем зазначеної здатності існують певні сумніви щодо успішної реалізації професійної взаємодії; відсутність чіткої мети та завдань щодо забезпечення професійної взаємодії. Курсантам притаманні теоретичні знання фрагментарного характеру з соціології, педагогіки та конфліктології, про особливості професійної взаємодії у прикордонній службі, інструменти та механізми реалізації професійної взаємодії; не існує бажання забезпечувати професійну взаємодію.

Курсанти *середнього рівня* сформованості здатності до професійної взаємодії мають уявлення про реалізацію цього процесу; мають переконання, що цей процес є необхідним для ефективного функціонування прикордонної служби в цілому; такі курсанти володіють знаннями у галузі педагогіки, соціології, психології, конфліктології; засвоїли інструменти та механізми реалізації професійної взаємодії, проте мають певні труднощі у цьому процесі.

Щодо *високого рівня* сформованості здатності до професійної взаємодії в майбутніх офіцерів-прикордонників, то вони мають чіткі уявлення про забезпечення професійної взаємодії у прикордонному відомстві, усвідомлюють значення такої взаємодії для всієї прикордонної служби. Такі курсанти переконані, що професійна взаємодія є запорукою результативної професійної діяльності, вони вміло використовують інструменти та механізми реалізації професійної вза-

ємодії.

Отже, професійна взаємодія майбутніх офіцерів-прикордонників є процесом та властивістю, що дає змогу вміло застосовувати професійні знання, вміння і навички у розв'язанні повсякденних та оперативно-службових завдань прикордонного правоохоронного органу держави. З цією метою у запропонованій публікації представлено систему діагностики сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Висновки. Запропоновані критерії та показники сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності визначені нами на основі здійсненого аналізу наукової літератури педагогічного та психологічного характеру, відповідних дисертаційних досліджень, а також особистого досвіду організації освітньої діяльності курсантів-прикордонників. В результаті узагальненого аналізу виокремлено такі критерії зазначеної здатності: когнітивно-інформаційний, операційний, рефлексивно-особистісний, ціннісний, а також відповідні три рівні: високий, середній, низький. **Перспективи подальших досліджень** у проблемі діагностики рівня сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії є удосконалення змісту теоретичної частини (критеріїв) та емпіричної частини (показників), що створило б можливість для отримання більш достовірної інформації.

Список використаної літератури

- Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика: учеб. пособ. [для инженерно-пед. ин-в и индустриально-пед. техникумов]. Екатеринбург: Деловая книга, 1999. 329 с.
 Беспалько В.П. О возможностях системного подхода в педагогике. *Советская педагогика*. 1990. № 7. С.59–60.
 Біляковська О.О., Мицишин І.Я., Цюра С.Б. Дидактика вищої школи: навч. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 360 с.
 Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность. *Педагогика*. 2003. № 4. С.21–26.
 Кыверялг А.А. Методы исследований в профессиональной педагогике. Таллин: Валгус, 1980. 334 с.
 Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: «Академвидав», 2006. 352 с.

References

- Bezrukova, V.S. (1999). *Pedagogyka. Proektyvnaya pedagogyka* [Pedagogics. Projective pedagogy]. Yekaterinburg: Business Book. [in Russian].
 Bospalko, V. P. (1990). O vozmozhnostyax systemnogo podxoda v pedagogyke. [About the possibilities of the system approach in pedagogy]. *Soviet pedagogy*, 7, 59–60. [in Russian].
 Bilyakovskaya, O.O., Mishchysyn, I.Ya., & Tsurа, S.B. (2013). *Dydaktyka vyshhoyi shkoly* [Didactics of Higher Education] Lviv: LNU named after Ivan Franko. [in Ukrainian].
 Dakhin, A.N. (2003). *Pedagogicheskoe modelirovaniye: sushhnost i effektivnost* [Pedagogical Modeling: Essence, Effectiveness and Uncertainty]. *Pedagogy*, 4, 21–26. [in Russian].
 Fitsula, M.M. (2006). *Pedagogika vyshhoyi shkoly* [Pedagogics of the higher school]. Kyiv: Akademvidav. [in Ukrainian].
 Kyyredal'g, A. (1980). *Metody isledovaniy v professyonal'noj pedagogyke*. [Methods of research in professional pedagogy]. Tallinn: Valgus. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 04.04.2019 р.

Стаття прийнята до друку 09.04.2019 р.

Тушко Клавдія

кандидат педагогічних наук, доцент
 кафедра педагогіки і соціально-економічних дисциплін
 Національна академія Государственной пограничної служби України
 імені Богдана Хмельницького
 г.Хмельницький, Україна

ДИАГНОСТИКА СФОРМИРОВАННОСТИ СПОСОБНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ВЗАИМОДЕЙСТВИЮ

Аннотация. В предлагаемой статье автор пытается раскрыть актуальность и сущность диагностической системы определения уровня сформированности способности будущих офицеров-пограничников к профессиональному взаимодействию. Проанализировано значение профессионального взаимодействия для эффективного функционирования пограничной службы Украины. Для получения достоверных и надежных результатов проблемы диагностики сформированности способности к профессиональному взаимодействию, автором проанализирована педагогическая и психологическая научная литература по вопросам профессионального образования, подготовки специалистов военных и правоохранительных формирований, мониторинга педагогических явлений и процессов, проявления профессионального взаимодействия в различных сферах

жизни. Раскрыто содержание дефиниций «диагностика», «критерий», «показатель». С целью анализа представленной проблемы автор использовал следующие методы исследования: обобщение и систематизация информации; логические процедуры анализа, синтеза и сравнения с целью определения содержания понятий и категорий контент-анализ научных работ (диссертаций, монографий, публикаций и т.п.). В результате обобщенного анализа выделена теоретическая составляющая диагностики (критерии) указанной способности: когнитивно-информационный (совокупность знаний по реализации профессионального взаимодействия), операционный (система умений и навыков по осуществлению профессионального взаимодействия будущими офицерами-пограничниками), рефлексивно-личностный (способность к самоанализу и самообразованию, а также комплекс личностных качеств будущих офицеров-пограничников), ценностный (приоритетные интересы, потребности и мотивы в реализации профессионального взаимодействия), а также практическую (показатели) – конкретное проявление этих критериев. Учитывая указанные критерии и показатели, автор обосновал соответствующие уровни, как глубину проявления конкретных критериев и показателей: высокий, средний, низкий. Основным результатом исследования является создание диагностической системы сформированности способности к профессиональному взаимодействию, является необходимой составляющей профессиональной подготовки будущих специалистов пограничного ведомства.

Ключевые слова: профессиональное взаимодействие; способность; критерии; показатели; уровни.

Tushko Klavdiia

Candidate of Pedagogical Sciences, PhD, Associate Professor
Department of Pedagogy and Socio-Economic Disciplines
Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine,
Khmelnitskyi, Ukraine

DIAGNOSTICS OF THE FORMATION OF CAPABILITY OF FUTURE BORDER OFFICERS-GUARDS FOR THE PROFESSIONAL INTERACTION

Abstract. In the proposed article the author attempts to open urgency and essence of the diagnostic system of the determination of formation level of the capability of future officer- frontier-guards for professional interaction. The value of professional interaction for the effective functioning of the boundary service of the Ukraine is analyzed. For obtaining the reliable and reliable results of the problem of diagnostics of the formation of capability for professional interaction, the author analyzed pedagogical and psychological scientific literature on questions of vocational education, training of the specialists of military and law-enforcement formations, monitoring of pedagogical phenomena and processes, manifestation of professional interaction in different spheres of life. Is opened the content of definitions “diagnostics”, “criterion”, “indicator”. For the purpose of the analysis of the represented problem the author used the following methods of study: generalization and the systematization of information; the logical procedures of analysis, synthesis and comparison for the purpose of the determination of the content of concepts and categories the content-analysis of scientific works (theses, monographs, publications, etc). As a result generalized analysis is isolated theoretical component of diagnostics (criteria) of the indicated ability: cognitive- information (body of knowledge on the realization of professional interaction), operating (system of skills and habits on the realization of professional interaction by future officer- frontier-guards), reflexive- personal (capability for introspection and self-education, and also the complex of the personal qualities of future officer- frontier-guards), value (priority interests, the need and motives for the realization of professional interaction), and also practical (indices) – the concrete manifestation of these criteria. Taking into account the criteria indicated and indices, the author substantiated the appropriate levels as the depth of the manifestation of specific criteria and indicators: high, average, low. The creation of the diagnostic system of the formation of capability for professional interaction is the basic result of a study, it is necessary component of the professional training of the future specialists of boundary department.

Key words: professional interaction; ability; criteria; indicators; levels.